

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr inż. Małgorzaty Kwiatkowskiej pt.:

„Wpływ edukacji żywieniowej na zmiany sposobu żywienia i wybrane wskaźniki antropometryczne dzieci i młodzieży – ocena programu Urzędu Miejskiego w Koszalinie”

Przedstawiona do oceny praca została wykonana na Wydziale Nauk o Zdrowiu Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego i dotyczy ważnego zagadnienia, jakim jest wpływ edukacji żywieniowej na sposób żywienia człowieka, a szczególnie dzieci i młodzieży szkolnej, w aspekcie profilaktyki dietozależnych cywilizacyjnych chorób metabolicznych.

Żywność ma kluczowe znaczenie dla życia człowieka. Naukowcy zdefiniowali aż 80 chorób zależnych od diety. Szacuje się, że 12 mln Polaków cierpi na choroby dietozależne, do których zalicza się m.in.: otyłość, nadciśnienie, cukrzycę typu II, niektóre nowotwory, osteoporozę, próchnicę i szereg innych. Wszystkie one są wynikiem nieodpowiedniego żywienia. Pod względem występowania nadwagi i otyłości u osób dorosłych, Polska plasuje się na piątym miejscu na świecie, natomiast dzieci w naszym kraju należą do najszybciej tyjących w Europie. Według analiz Instytutu Żywności i Żywienia, obecnie ponad 22% dzieci w wieku szkolnym zmaga się z nadwagą lub otyłością, podczas gdy 64% mężczyzn i 49% kobiet w Polsce ma nadmierną masę ciała. Zapobieganie nadwadze oraz otyłości wymaga zintegrowanego podejścia do promowania zdrowia, podejścia, które łączy w sobie promowanie racjonalnego, zbilansowanego żywienia, a także zdrowego trybu życia. Styl życia, w tym także zachowania żywieniowe, zarówno ludzi zdrowych, jak i chorych, związane są m.in. z zasobami wiedzy, zdobytymi doświadczeniami oraz środowiskiem społeczno-kulturowym.

O wadze problematyki dotyczącej upowszechniania wiedzy o racjonalnym żywieniu świadczy fakt, że pierwszym zadaniem służącym realizacji celu operacyjnego Narodowego Programu Zdrowia na lata 2016 – 2020 jest poprawa sposobu żywienia i stanu odżywienia społeczeństwa oraz aktywności fizycznej społeczeństwa, w którym jednym z głównych działań jest upowszechnianie w szkołach i placówkach oświatowych, wiedzy dotyczącej zdrowego odżywiania się i aktywności fizycznej.

Wiedza żywieniowa i wynikający z niej sposób żywienia są istotnymi czynnikami mającymi wpływ na stan zdrowia człowieka. Zachowania zdrowotne, czyli postępowanie i działania, które pośrednio lub bezpośrednio wpływają na zdrowie, kształtują się przede

wszystkim w okresie wzrastania i rozwoju. Wiele chorób cywilizacyjnych ma swoje uwarunkowania w utrwalonych w dzieciństwie nieprawidłowych nawykach żywieniowych. Jednym ze sposobów zapobiegania tym zjawiskom jest prawidłowo realizowana edukacja żywieniowa. Ze względu na jej ogromne znaczenie, powinna być realizowana na wszystkich etapach rozwoju człowieka, począwszy od wczesnych lat dziecięcych.

W wieku dziecięcym i w okresie dojrzewania dokonuje się ważnych wyborów dotyczących stylu życia i warunkujących zagrożenie zdrowia w wieku dojrzałym. Ważne jest zatem odpowiednie ukierunkowanie dzieci uwzględniające m.in. prozdrowotne zachowania żywieniowe. Szkoły propagujące racjonalne żywienie oraz aktywność fizyczną są bardzo ważnym miejscem promowania zdrowia, a także ochrony zdrowia dzieci. Stąd też, jest wiele inicjatyw mających na celu szerzenie szeroko pojętej oświaty żywieniowej wśród dzieci i młodzieży. Należy do nich m.in. realizowany od 2010r. w szkołach podstawowych oraz gimnazjalnych Koszalina Miejski Program pn. „Zdrowo jesz, lepiej żyjesz”. Dotyczy on upowszechnienia zasad prawidłowego żywienia wśród dzieci i młodzieży na terenie miasta Koszalina oraz podejmowania działań kształtujących zachowania prozdrowotne wśród dzieci.

Tematyka przedstawionej do recenzji pracy doktorskiej obejmuje bardzo ważne zarówno z żywieniowego, jak i zdrowotnego punktu widzenia zagadnienia wpływu programu edukacji żywieniowej na zmianę sposobu żywienia, aktywności fizycznej i wybranych parametrów antropometrycznych u dzieci i młodzieży oraz na poprawę poziomu wiedzy o żywności uczniów szkół podstawowych i gimnazjów w Koszalinie. Stąd też podjęcie przez mgr inż. Małgorzatę Kwiatkowską, ujętej w tytule pracy tematyki badawczej, uważam ze wszech miar za celowe.

Pod względem formalnym, przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska ma układ typowy i składa się ze wstępu i 5 rozdziałów, podsumowania, stwierdzeń i wniosków oraz aneksu. Praca zawiera ogółem 226 stron, z czego sam tekst, zawierający 66 tabel i 20 rycin, zajmuje 169 stron. Pozostałą część stanowią: streszczenie w języku polskim i angielskim, zawierający 400 pozycji literaturowych i 12 źródeł netograficznych wykaz piśmiennictwa oraz aneks, w którym autorka załączyła zgodę Komisji Bioetycznej przy IŻŻ na prowadzenie badań i wzory 4, wykorzystanych w pracy, kwestionariuszy badawczych.

Wstęp stanowi bardzo krótkie, skondensowane źródło informacji dotyczących występowania nadwagi i otyłości i innych chorób dietozależnych wśród dzieci w Polsce i na świecie, a także przyczyn ich powstawania.

Rozdział pierwszy pracy ma charakter opracowania teoretycznego, w którym autorka dokonała przeglądu literatury dotyczącej czynników wpływających na sposób żywienia dzieci i młodzieży z uwzględnieniem środowiska rodzinnego, środowiska szkolnego oraz oddziaływania grup rówieśniczych, a także środków masowego przekazu. W oparciu o dobrze dobrane, współczesne pozycje piśmiennictwa wskazała na błędy żywieniowe i ich konsekwencje zdrowotne występujące wśród dzieci i młodzieży. Podkreśliła rolę aktywności fizycznej w kształtowaniu prawidłowego rozwoju i stanu zdrowia dzieci i młodzieży, a także zwróciła uwagę na wciąż narastający problem występowania nadwagi i otyłości, jako czynnika ryzyka powstawania wielu chorób metabolicznych w wieku dojrzałym. Opisała także rolę edukacji żywieniowej dzieci i młodzieży jako elementu korygowania błędów żywieniowych, wskazując na cel tej edukacji oraz formy jej prowadzenia zarówno w świecie, jak i w Polsce. Na podkreślenie zasługuje wnikliwa analiza realizowanych dotychczas w naszym kraju programów mających na celu promowanie zmian zwyczajów żywieniowych wśród dzieci i młodzieży.

W rozdziale drugim doktorantka przedstawiła hipotezę badawczą, która zakładała, że edukacja żywieniowa prowadzona przez osoby wykwalifikowane, w ramach zaplanowanego programu żywieniowego, wpływa na poprawę sposobu żywienia, aktywności fizycznej, poprawę wybranych parametrów antropometrycznych dzieci i młodzieży oraz na poprawę wiedzy o żywności i żywieniu.

W świetle powyższej hipotezy doktorantka określiła cel pracy doktorskiej, którym było zbadanie wpływu programu edukacji żywieniowej na zmianę sposobu żywienia, aktywności fizycznej, poprawę wybranych parametrów antropometrycznych dzieci i młodzieży oraz na poprawę wiedzy o żywności i żywieniu, jako podstawa oceny programu edukacji żywieniowej prowadzonej przez Urząd Miejski w Koszalinie. Autorka jasno określiła cel badań, przy czym zaproponowany przez Doktorantkę cel pracy wymagał realizacji 8 zadań, które zostały jasno sprecyzowane i przedstawione na załączonym schemacie.

W rozdziale trzecim Doktorantka dokonała charakterystyki badanej populacji dzieci i młodzieży oraz wnikliwie opisała metodykę badawczą, podając metodę oceny zwyczajów żywieniowych i częstotliwości spożycia, zastosowane w pracy metody oceny sposobu żywienia i stanu odżywienia, a także metody oceny pozaszkolnej aktywności fizycznej i oceny wiedzy żywieniowej. Doktorantka podaje, że dane socjodemograficzne dzieci pozyskała od matek. Czy należy rozumieć, że wśród rodziców nie było ojców, czy też założono, że stosowne informacje będą pozyskiwane tylko od matek?

Zastosowane w badaniach metody zostały dobrze dobrane i udokumentowane cytowanym piśmiennictwem. Badania oceny skuteczności programu edukacji żywieniowej, podobnie jak i ocenę zmian sposobu żywienia dzieci i młodzieży, autorka przeprowadziła w oparciu, o dobrze skonstruowany, autorski kwestionariusz ankietowy. Eksperyment został zaplanowany prawidłowo i obejmował 3 grupy badawcze i 3 grupy kontrolne dzieci i młodzieży, odpowiednio w wieku 9, 12 i 15 lat. Na podkreślenie zasługuje duża liczba dzieci i młodzieży biorących udział w badaniach, co znacznie zwiększa wiarygodność uzyskanych wyników. Łącznie w badaniach wzięło udział 480 osób, przy czym w grupach badawczych udział brało po 120 osób, a kontrole stanowiły grupy liczące po 40 osób.

Wyniki przeprowadzonych badań wraz z ich omówieniem przedstawiono na 102 stronach szczegółowego opisu. Uzyskane wyniki zostały zebrane w 66 tabelach oraz dokładnie i szczegółowo opisane, a także przejrzysto udokumentowane na 18 rycinach. Autorka przeprowadziła wnikliwą dyskusję uzyskanych wyników w oparciu o współczesną, obszerną, dobrze dobraną i prawidłowo cytowaną literaturę krajową i zagraniczną.

Wyniki przeprowadzonych badań wyraźnie wskazują na korzystne oddziaływanie programu edukacji żywieniowej na zwyczaje żywieniowe dzieci. Jednakże niepokój recenzenta budzi interpretacja niektórych wyników. O ile w przypadku np. korzystnych zmian dotyczących zakupu produktów spożywczych w sklepiku szkolnym może być to uzasadnione wzrostem wiedzy żywieniowej wśród uczniów, o tyle w przypadku oceny spożywania artykułów z poszczególnych grup produktów, trudno jest mówić o w pełni świadomym wyborze przez uczniów, bowiem poza szkołą żywienie ich jest realizowane przez rodziców lub opiekunów. To samo dotyczy częstości spożywania posiłków, a już na pewno pokrycia norm na energię i składniki odżywcze. Czy doktorantka prowadziła także rozmowy z rodzicami uczniów dotyczące racjonalnego żywienia dzieci? Rodzi się także pytanie, w jakim odsetku, wg. doktorantki, na poprawę zwyczajów żywieniowych wpłynął proces edukacji uczniów, a w jakim wiedza rodziców w tym zakresie? W wynikach Doktorantka podaje, że w drugim etapie badania zmniejszył się odsetek edukowanych 9 letnich chłopców dokonujących zakupów w sklepiku szkolnym. Czy jest to na pewno wynikiem procesu edukacji, czy może przyczyny są inne, np. brak środków finansowych?

Rozprawę kończy zawierający 4 punkty rozdział „Stwierdzenia i wnioski”. Recenzentowi trudno jest wyszczególnić w zawartych informacjach wnioski, bowiem większość informacji stanowi powtórzenie wyników badań. Jedynie punkt 4 może stanowić ogólny wniosek. W opinii recenzenta, w przygotowaniu publikacji, celowym wydaje się skonkretyzowanie 2-3 wypływających z wyników badań, uogólnionych wniosków.

Prezentowana w pracy literatura przedmiotu jest bardzo liczna, dobrze dobrana i prawidłowo cytowana w tekście pracy, a prawie 60% cytowanych publikacji jest z ostatnich 5 lat.

Obowiązkiem recenzenta jest nie tylko merytoryczna ocena przedstawionej rozprawy doktorskiej, ale także zwrócenie uwagi na błędy o charakterze redakcyjnym.

Dostrzeżono błędy:

str. 14 - w wiersz 16 od dołu: jest „które”, a powinno być „których”;

str. 30 - w 6 wierszu od dołu: po słowie interwencji powinna być kropka i dalej od nowego zdania;

str. 34 - w 13 wierszu od góry, błąd gramatyczny, powinno być „Białej Podlaskiej”;

str. 34 - w 4 wierszu od dołu, błąd gramatyczny, powinno być „Uniwersytetu Jagiellońskiego”;

str. 45 - w 2 wierszu od dołu, błąd gramatyczny, powinno być „0 punktów”;

str. 53 - w 7 wierszu od góry, usunąć słowo „ponad”;

Cała praca wymaga korekty w zakresie interpunkcji.

Na zakończenie pragnę podkreślić, że przedstawiona do oceny praca doktorska dotyczy tematu o dużym znaczeniu poznawczym i praktycznym. Wyrażam przekonanie, że Autorka rozprawy, Pani mgr inż. Małgorzata Kwiatkowska osiągnęła założony cel, a uzyskane wyniki stanowią nie tylko dużą wartość poznawczą, ale mogą być także wykorzystane praktycznie, w opracowywaniu nowych lub modyfikacji już istniejących programów żywieniowej oświaty zdrowotnej dla dzieci i młodzieży.

Wykazane przeze mnie zastrzeżenia i uwagi w niczym nie umniejszają wartości ocenianej rozprawy doktorskiej, dlatego też z całym przekonaniem mam zaszczyt przedstawić Wysokiej Radzie Wydziału Nauk o Zdrowiu Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego wniosek o dopuszczenie mgr inż. Małgorzaty Kwiatkowskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Warszawa 2019.04.23.

ZASTĘPCA DYREKTORA
d/s NAUKOWYCH
Wojskowego Instytutu Higieny i Epidemiologii
im. gen. Karola Kaczkowskiego
dr hab. n. farm. Jerzy BERTRANDT

